

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

**יישום חוק זכויות הסטודנט :
חופש הביטוי וחופש ההתארגנות**

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט

כתיבה : יובל וורגן

אישור : הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית : מערכת "דברי הכנסת"

י"ט באדר א' תשס"ח

25 בפברואר 2008

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

תמצית

מסמך זה נכתב לבקשת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, ועניינו יישום הסעיפים בחוק זכויות הסטודנט, התשס"ז-2007, העוסקים בחופש הביטוי ובחופש ההתארגנות של סטודנטים.¹

במסמך זה יוצגו ההוראות התקפות כיום באוניברסיטאות בישראל בכל הנוגע לחופש הביטוי, לחופש ההתארגנות ולקיומה של פעילות ציבורית ופוליטית בתחומן (מידע בדבר יישום שאר סעיפיו של חוק זכויות הסטודנט באוניברסיטאות יוצג בנפרד). הממצאים העיקריים יוצגו בטבלה בסוף המסמך.

מהמסמך עולים, בין השאר, הממצאים האלה:

□ ב-29 במאי 2007 התקבל בכנסת חוק זכויות הסטודנט, התשס"ז-2007. סעיפים 5 ו-6 בו עוסקים בחופש הביטוי ובחופש ההתארגנות של סטודנטים. תחילתו של חוק זכויות הסטודנט נקבעה ל-1 בספטמבר 2007.

□ ככלל, מתשובות האוניברסיטאות על פנייתנו בנושא יישום סעיפי חופש הביטוי וההתארגנות עולה כי נוהל מסוים להסדרת פעילות ציבורית בשטחן היה קיים בכולן זה מכבר, וחיקיקתו של חוק זכויות הסטודנט לא גרמה לשינוי בהוראות הנהוגות אצלן בעניין זה. בצד זאת, בתשובתה של אוניברסיטת חיפה צוין כי הנוהל הקיים בה נתון כעת בהליכי שינוי ואישור של הסנאט וההנהלה, ובתשובת הטכניון צוין כי הנוהל הקיים הוא כעת בבדיקה מחודשת.

□ הנהלים להסדרת פעילות ציבורית באוניברסיטאות כוללים לעתים הוראות המגבילות את חופש הביטוי או את חופש ההתארגנות של הסטודנטים:

- בכל האוניברסיטאות חובה להגיש מראש בקשה לקיום פעילות ציבורית ופוליטית; חובה זו קבועה בתקנון. בכל מוסד ומוסד יש להגיש את הבקשה פרק זמן אחר מראש.
- באוניברסיטה אחת – אוניברסיטת בר-אילן – נמצא כי אסורה כל פעילות פוליטית-מפלגתית. באוניברסיטת בן-גוריון אסורה פעילות פוליטית בשטחים פתוחים בלבד (סמוך למועד עדכנונו של מסמך זה ניתן בבית-המשפט המחוזי בבאר-שבע פסק-דין המבטל איסור זה; ראו הרחבה בסעיף 3.4). באוניברסיטה העברית אסורות אספות והפגנות באולמות או בשטחים סגורים בלבד.
- בשלוש מתוך שש אוניברסיטאות קבועה בתקנון אפשרות ערעור על דחיית בקשה לקיום פעילות ציבורית ופוליטית; בתקנונים של שתי אוניברסיטאות אחרות לא מצוינת אפשרות כזאת, ואילו בתקנון של אוניברסיטה אחת (הטכניון) מצוין כי אין אפשרות ערעור.
- בחמש מתוך שש אוניברסיטאות נקבע בתקנון כי נדרש אישור מראש למודעות, לכרוזים ולעצומות.

¹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת התבקש לבחון סוגיה זו בעקבות דיונים שנערכו בוועדת החינוך, התרבות והספורט בנושא חופש הביטוי במוסדות להשכלה גבוהה בכלל, והצעת חוק חופש ההתאגדות והביטוי במוסדות להשכלה גבוהה, התשס"ו-2006, בפרט (הצעת חוק פ/17/1482, של חברי הכנסת יוסי ביילין, רן כהן, חיים אורון, אבשלום וילן וזהבה גלאון); ראו פרוטוקול מס' 285 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 22 באוקטובר 2007. המסמך הוגש לוועדה לראשונה ב-25 בפברואר 2008 ועודכן ב-5 במאי 2008.

□ מדיונים קודמים של ועדת החינוך של הכנסת, וכן מתגובות של נציגי סטודנטים, עולה כי בכמה אוניברסיטאות הסטודנטים מתקשים לממש את זכותם לחופש הביטוי וההתארגנות גם כאשר זכות זו מוסדרת בתקנון המוסד.

1. חופש הביטוי וחופש ההתארגנות – רקע כללי

חופש הביטוי וחופש ההפגנה והתהלכה לא עוגנו מפורשות בחוק-יסוד, אך בשורה של פסקי-דין קבע בית-המשפט העליון כי חופש הביטוי הוא חלק בלתי נפרד מכבוד האדם, המוגן בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, וכי חופש ההפגנה והתהלכה הוא זכות יסוד מרכזית של האדם בישראל, והוא גם יסוד של המשטר הדמוקרטי הראוי להגנה מצד רשויות השלטון. להלן דברי השופט אהרן ברק בעניין חירות האספה והתהלכה בפסק-הדין בעניין סער:²

מן המפורסמות הוא, כי משפטה של מדינת ישראל מכיר בחירויות היסוד של האדם, כפי שהן מקובלות במדינות נאורות. בין חירויות אלה נמנות אף חירות האספה (assembly) והתהלכה (procession)... חשיבות רבה נודעת להן בעיצוב דמותו של משטרנו הדמוקרטי. קיומה של אספה ותהלכה הוא אחד האמצעים העומדים לרשות בני הציבור כדי להביע את השקפותיהם בענייניה של המדינה, אמצעי שהוא לעתים יעיל יותר וממשי יותר מאמצעי הביטוי האחרים.

כמו חירויות וזכויות יסוד אחרות, גם חופש הביטוי והחירות להפגין אינם חירויות מוחלטות, ובמקום שמיוש חירויות אלו עלול להתנגש עם מימושו של חירויות וזכויות אחרות – יש להעמיד ערכים מתחרים אלו על כפות המאזניים וליצור איזון אינטרסים. האיזון הנדרש הוא בין חופש הביטוי והזכות להפגין ובין פגיעה אפשרית בזכויות הציבור, כגון הסדר הציבורי, שלום הציבור וביטחון המדינה, ובזכויות פרטיות כגון זכות הקניין. להלן דברי השופט ברק בפסק-הדין בעניין סער בנושא חופש ההפגנה:

חירות האספה וחירות התהלכה אינן בלתי מוגבלות. אלה הן חירויות יחסיות ולא מוחלטות... בדומה לחירויות אחרות, אף כאן יש לאזן בין רצונו של היחיד – ורצונם של יחידים – להביע את השקפותיהם בדרך של אספה ותהלכה לבין רצונו של היחיד לשמור על שלומו ורכושו, ורצונו של הציבור לשמור על הסדר והביטחון הציבורי. בלא סדר אין חירות. חופש האספה אין פירושו התפרקות מכל סדר ציבורי, וחופש התהלכה אין פירושו חופש ההתפרעות.

זכות ההתאגדות אף היא אינה מעוגנת בישראל בחקיקת יסוד, אך כמו חופש הביטוי, היא הוכרה כזכות אדם הלכתית. דהיינו, אף שזכות ההתאגדות לא נחקקה כזכות יסוד, פסיקות בתי-המשפט הכירו בה כזכות יסוד במשפט הישראלי וכזכות הראויה להגנה.³

² בג"ץ 148/79 סער נ' שר הפנים והמשטרה, פ"ד לד(2) 169, 171.

³ רות בן ישראל, דיני עבודה, כרך ג', תל-אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2002, עמ' 827; אמנון רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל, כרך ב', ירושלים: הוצאת שוקן, 1996, עמ' 1116; אהרן ברק, פרשנות במשפט, כרך ג', ירושלים: נבו הוצאה לאור, 1994, עמ' 430. מתוך: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, זכות ההתאגדות בישראל, כתבה: שלי לוי, 25 ביוני 2006.

2. חופש הביטוי במוסדות להשכלה גבוהה – החקיקה

2.1. חוק זכויות הסטודנט, התשס"ז-2007

ב-29 במאי 2007 התקבל בכנסת חוק זכויות הסטודנט, התשס"ז-2007 (להלן: החוק). על-פי סעיף 2 בחוק, מטרתו "לקבוע עקרונות לזכויות האזרח הישראלי ותושב ישראל לנגישות להשכלה גבוהה, ועקרונות לזכויות הסטודנט, מתוך הכרה במחויבות החברה בישראל לזכויות אלה ולשוויון הזדמנויות בהשכלה גבוהה".

מן הנושאים שהחוק עוסק בהם: איסור הפליה ברישום ובקבלה, דמי רישום ללימודים, זכות הבחירה של תחום לימודים, חופש הביטוי, חופש ההתארגנות, הזכות לתעודת סטודנט, נהלים הנוגעים לבחינות ולעבודות, הזכות להשעיית לימודים, הבחירות לאגודת הסטודנטים ונציב קבילות הסטודנטים.

סעיף 5 בחוק עוסק בחופש הביטוי של סטודנטים, ונקבע בו כי "בלי לגרוע מכל זכות המוקנית לפי כל דין, לכל סטודנט החופש להביע את דעותיו, עמדותיו והשקפותיו לגבי תוכנו של חומר הלימוד והערכים המובעים בו; אין בהוראת סעיף זה כדי להגביל את סמכותו של מוסד להסדיר את אופן הבעת הדעות, העמדות או ההשקפות לצורך שמירה על מהלך הלימודים התקין".

סעיף 6 בחוק עוסק בחופש ההתארגנות של סטודנטים, ונקבע בו כי "לכל סטודנט החופש להתארגן ולהפגין בכל תחום ונושא, לרבות בנושאים הנוגעים לסטודנטים ולזכויותיהם, לפי הכללים הקבועים בעניין זה בתקנון המוסד".

תחילתו של החוק נקבעה ל-1 בספטמבר 2007.

2.2. הצעת חוק חופש ההתאגדות והביטוי במוסדות להשכלה גבוהה, התשס"ו-2006⁴

על שולחנה של ועדת החינוך, התרבות והספורט מונחת הצעת חוק חופש ההתאגדות והביטוי במוסדות להשכלה גבוהה, התשס"ו-2006. בין השאר מוצע בה לקבוע כדלקמן:

- לכל סטודנט יש זכות להתאגד או להתכנס עם חבריו במוסד ולקיים פעילות מאורגנת בשטח המוסד, ובין היתר פעילות פוליטית או מפלגתית, בתנאים האלה:
 - הפעילות מתבצעת על-פי דין;
 - הפעילות אינה גורמת לפגיעה מהותית⁵ בקיום הסדיר של פעולת המוסד;
 - הפעילות אינה למטרות מסחריות או למטרות רווח אישי.
- לכל סטודנט יש זכות למלוא חופש הביטוי בתוך שטח המוסד, על-פי התנאים שלעיל.
- המוסד רשאי להתנות פעילות בשטחו בתנאים האלה:

⁴ הצעת החוק התקבלה במליאת הכנסת בקריאה טרומית ב-7 במרס 2007.

⁵ הגדרת "פגיעה מהותית" בהצעת החוק היא סיכון ביטחוני של הנוכחים בתוך שטח המוסד, פגיעה במחקר, בלימודים או בעבודה הסדירה במוסד או מניעת גישה למקום המחקר, הלימודים או העבודה הסדירה כאמור.

- רישום שם, אופי ההתארגנות, פרטי ראשי ההתאגדות או אנשי קשר מטעמם ;
 - פגישה תקופתית לצורך עדכון ורענון של נהלים ;
 - יידוע מראש של המוסד על תחילת פעילות שגרתית;⁶
 - יידוע מראש על פעילות חריגה⁷ בתוך זמן סביר ;
 - חיוב כספי מראש של יוזמי הפעילות אם קיומה מטיל על המוסד נטל כלכלי חריג.
- עוד מוצע לקבוע כי ההתניות "יהיו במידה שאינה עולה על הנדרש להשגת מטרותן".

- למוסד תהיה הסמכות לנקוט צעדים משמעותיים כלפי סטודנט או התאגדות סטודנטים שעברו על הוראות הסעיפים המוצעים בחוק או לשלול מהם זכויות (כל עוד מעשיהם נעשו בשטח המוסד). הצעדים המשמעותיים שיינקטו כלפי סטודנט או התאגדות סטודנטים יהיו במידה שאינה עולה על הנדרש.

יצוין כי בדברי ההסבר להצעת חוק זו נכתב כי "בשנים האחרונות אנו עדים למצב שבו יותר ויותר מוסדות להשכלה גבוהה אוסרים חלקית או לחלוטין על התארגנויות פוליטיות של סטודנטים בשטחם", וכי "עצם האיסור על התאגדות פוגע לא רק מהותית בייעוד ההשכלה הגבוהה אלא חמור מכך, מקדם את המגמה המטרידה של הפסיביות וחוסר העניין ההולכים וגדלים בקרב אלו האמורים להיות חלק חיוני ממנהיגות העתיד".

יצוין עוד כי בדיון שהתנהל בוועדת החינוך של הכנסת בהצעת החוק האמורה באוקטובר 2007, העידו סטודנטים מכמה אוניברסיטאות על קשיים במימוש הזכות כאשר הזכות היתה מוסדרת בתקנון המוסד שבו למדו (למשל באוניברסיטת בן-גוריון).⁸ בדיון נוסף שהתנהל בוועדה בינואר 2008, שנושאו היתה "פגיעה בחופש הפעילות והביטוי הפוליטי באוניברסיטת חיפה", הועלו טענות רבות נגד מדיניותה של אוניברסיטת חיפה בנושא חופש הביטוי. דיקן האוניברסיטה, פרופ' יואב לביא, ציין בפני הוועדה כי "ההרכב האנושי" באוניברסיטת חיפה מחייב רגישות מיוחדת לסוגיית חופש הביטוי, ואף-על-פי-כן תקנונה של האוניברסיטה בנושא זה אינו שונה מתקנוני האוניברסיטאות אחרות.⁹

להלן יוצגו ההוראות העיקריות הנוגעות לחופש הביטוי ולחופש ההתארגנות בתקנוני האוניברסיטאות בישראל. כמו כן יוצגו עמדות ארגוני הסטודנטים ותגובות נוספות של סטודנטים בכמה מהמוסדות.

⁶ הגדרת "פעילות שגרתית" בהצעת החוק היא כל פעילות קבועה של התאגדות סטודנטים המתבצעת במהלך שנת הלימודים.

⁷ הגדרת "פעילות חריגה" בהצעת החוק היא כל פעילות של התאגדות סטודנטים שמשתתפים בה יותר מ-20 סטודנטים ואינה פעילות שגרתית.

⁸ פרוטוקול מס' 285 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 22 באוקטובר 2007.

⁹ פרוטוקול מס' 343 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 9 בינואר 2008.

יש לציין כי סוגיית חופש הביטוי של סטודנטים באוניברסיטת חיפה עלתה שוב על סדר-היום הציבורי בימים האחרונים בעקבות פרסומים בכלי התקשורת על העמדה לדין של סטודנטים בגין הפגנה ללא היתר. להרחבה ראו למשל: תמרה טראובמן, "פעילי שמאל באוניברסיטת חיפה יועמדו לדין על הפגנה ללא היתר", **הארץ**, 20 בפברואר 2008.

3. חופש הביטוי וחופש ההתארגנות – תמונת המצב באוניברסיטאות¹⁰

ככלל, מתשובות האוניברסיטאות על פנייתנו בנושא יישום סעיפי חופש הביטוי וההתארגנות עולה כי נוהל מסוים להסדרת קיום פעילות ציבורית בשטחן היה קיים בהן זה מכבר, וכי חקיקתו של חוק זכויות הסטודנט לא גרמה לשינוי בהוראות הנהוגות אצלן בעניין זה. כמה אוניברסיטאות ציינו בתשובתן במפורש כי להבנתן, המדיניות שלהן בעניין זה (כמו גם בעניינים אחרים) עמדה בדרישות החוק עוד קודם לחקיקתו, ולכן לא היה כל צורך בתיקונה. בצד זאת, בתשובתה של אוניברסיטת חיפה צוין כי הנוהל הקיים בה בעניין זה נתון כעת בהליכי שינוי ואישור של הסנאט וההנהלה, ובתשובת הטכניון צוין כי הנוהל הקיים הוא כעת בבדיקה מחודשת.

בסוף המסמך תובא טבלה מסכמת של הכללים המרכזיים הנהוגים בשש אוניברסיטאות בכל הנוגע לחופש הביטוי ולקיום פעילות ציבורית. אף שמסמך זה מתמקד בנעשה באוניברסיטאות, לשם הרחבת התמונה מובאת גם סקירה תמציתית של המצב בשתי מכללות: המכללה האקדמית בית ברל והמכללה למינהל (בחירתן של מכללות אלו אקראית).

3.1. האוניברסיטה העברית בירושלים

לדברי הגב' נגה צימרינג, דיקן משנה סטודנטים באוניברסיטה העברית, חופש ההתארגנות לא היווה כל בעיה עוד בטרם התקבל חוק זכויות הסטודנט, והתקנון הקיים בנושא זה מתאים להוראות החוק.¹¹ להלן כמה מעיקריו של "תקנון פעילות ציבורית בקמפוס האוניברסיטה העברית בירושלים":

- "האוניברסיטה כמוסד להשכלה גבוהה רואה בעקרון חופש הביטוי תנאי יסוד לקיומה. לפיכך היא מבטיחה ומטפחת חופש ביטוי מלא בפעילות האקדמית, התרבותית, החברתית והציבורית בין כתליה, והכול במסגרת חוקי המדינה".
- מטרת התקנון היא "לקבוע נהלים וכללים לקיום פעילות ציבורית בקמפוס כדי לאפשר חופש ביטוי מרבי, ובלבד שישמרו חוקי המדינה ויימנעו הפרעות ושיבושים למהלך התקין של ההוראה, המחקר והעבודה באוניברסיטה".
- סטודנטים המעוניינים לקיים פעילות ציבורית סדירה בשנת הלימודים רשאים להירשם כ"תא סטודנטים". לא יותר רישום של תא שמטרותיו או פעילותו מנוגדות לחוק.
- פעילות ציבורית בשטחי הקמפוס מותרת בדרכים האלה:
 - הפצת מודעות בשטח הקמפוס;
 - הפצת חומר כתוב;
 - הצבת שולחנות הסברה, לרבות החתמה על עצומות;

¹⁰ ככלל, בכל האוניברסיטאות שנבדקו הנהלים בדבר קיום פעילות ציבורית נוגעים גם לחברי הסגל ולעובדי האוניברסיטה. עם זאת, ייתכנו סעיפים הנוגעים לבקשות מטעם גורמים אלו בלבד, ולכן יש לראות במפורט במסמך זה מידע הנוגע לזכויות סטודנטים בלבד.

¹¹ נגה צימרינג, דיקן משנה סטודנטים, האוניברסיטה העברית בירושלים, דוא"ל, 20 בינואר 2008.

- קיום הרצאות, דיונים ומפגשים באולמות סגורים ;

- קיום התכנסויות, התקהלויות והפגנות בשטח האוניברסיטה תחת כיפת השמים.

• נוהל הגשת בקשה לקיום פעילות ציבורית: **על המבקש לקיים פעילות ציבורית כמפורט לעיל לפנות אל דיקן הסטודנטים באמצעות טופס בקשה**. בבקשה יובאו הפרטים האלה: תיאור אופי הפעילות המתוכננת, המועד המוצע, שמות ופרטים מזהים של הפעילים ועיסוקם, שמות ופרטים מזהים של הנואמים ומספר המשתתפים הצפוי; שמות מארגני הפעולה, כתובתם ופרטי זהותם האישית של החתומים על הבקשה המקבלים עליהם אחריות לקיום הפעילות על-פי התקנון.

יש לקיים את הפעילות רק לאחר קבלת אישור בכתב לקיומה. במקרים חריגים, כאשר הפעילות המבוקשת היא תגובה על אירועים אקטואליים, אפשר להגיש בקשה דחופה לקיום פעילות.

בקשה להקצאת חדר או אולם יש להגיש 14 ימי עבודה לפחות לפני מועד האירוע. בקשה להצבת שולחן יש להגיש שבעה ימי עבודה לפחות לפני המועד.

• **פעילויות ציבוריות בקמפוס יתקיימו תוך שמירת הכללים שלהלן:** אין בפעולה משום עבירה על חוקי מדינת ישראל ואין היא עומדת בסתירה למטרות האוניברסיטה ולעקרונותיה; הפעולה אינה גורמת להפרעה למהלך התקין של הלימודים, ההוראה, המחקר או העבודה באוניברסיטה; מארגני הפעולה וקהל המשתתפים שייכים לקהילת האוניברסיטה; הפעילות מיועדת לציבור הסטודנטים ולשאר חברי קהילת האוניברסיטה; הפעילות תתקיים בתנאים שיבטיחו את שמירת שלום הציבור וביטחונו, ובתיאום עם מחלקת הביטחון של האוניברסיטה; הפעילות המבוקשת לא תגרום נזק לרכוש האוניברסיטה, לרבות מבנים, גדרות, גנים ושטחי ציבור אחרים; הפעילות אינה בעלת אופי מסחרי.

• **תליית מודעות** תיעשה על-גבי לוחות המודעות המיועדים לכך, והיא דורשת את אישור הדיקן; תליית המודעות תיעשה על-ידי נציג הדיקן. הדיקן או מי שהוא הסמיך לכך רשאים לקבוע הגבלות לעניין גודל המודעה, תדירות הפצתה, מספר המודעות וסדרי נוהל אחרים לפי שיקול דעתם.

הצבת שולחנות הסברה תיעשה באישור הדיקן, במקומות ובמועדים שהוא יקבע.

• האוניברסיטה תתיר, במידת יכולתה, לקבוצות סטודנטים ועובדים להשתמש בחדרי לימוד ובאולמות לצורך פגישות, הרצאות, דיונים ומפגשים, ובלבד שיינתן אישור מראש על-פי תקנון זה. שימוש כזה בחדרים ובאולמות מיועד אך ורק לתלמידי האוניברסיטה ולעובדיה; על אף האמור, יותר למארגני האירוע להזמין לא יותר מ-15 מוזמנים מחוץ לקהילת האוניברסיטה. על מארגני האירוע למסור לדיקן את רשימת המוזמנים, ובכלל זה פרטים מזהים, לא יאוחר משלושה ימי עבודה לפני מועד האירוע.

• אפשר לקיים אספה או הפגנה תחת כיפת השמים במקומות אשר הדיקן יאשר מפעם לפעם. כיום יש שישה מקומות שאושרו למטרה זו (שלושה בקמפוס הר הצופים ומקום אחד בכל אחד מהקמפוסים האחרים של האוניברסיטה). **אסור לקיים אספות והפגנות באולמות או בשטחים סגורים.**

- החלטת הדיקן בדבר בקשה לקיום פעילות ציבורית תכלול, בין השאר, את הפרטים האלה:
 - קבלה או דחייה של הבקשה לקיים פעילות ציבורית; דחיית הבקשה תנומק בכתב.
 - תנאים וסייגים לקיום הפעילות, לרבות התניית קיומה בהסדרי ביטחון הולמים ובהצבת סדרנים ושומרים.
 - הקצאת שטחים ואולמות או מתקנים אחרים בקמפוס לצורך קיום הפעילות הציבורית.
 - פירוט המועדים והשעות שבהם תותר הפעילות הציבורית.
- המבקש לקיים פעילות ציבורית נושא באחריות לתוכנו של כל חומר כתוב המופץ במסגרת הפעילות, וכן באחריות לכל נזק שייגרם לרכוש האוניברסיטה עקב קיום הפעילות הציבורית, ובתוך כך למבנים ולשטחי ציבור, אלא אם כן יוכח כי למבקש לא היתה אחריות לנזק שנגרם. נוסף על כך, המבקש יחתום על כתב שיפוי לאוניברסיטה שלפיו הוא מקבל עליו אחריות לכל הוצאה ו/או נזק שייגרם לאוניברסיטה או למי מטעמה בקשר לחומר הכתוב.
- הפרת הנהלים הקבועים בתקנון תגרור העמדה לדין על-פי תקנון המשמעת. הדיקן רשאי לשלול מהסטודנטים או מהתא שהם מייצגים את הזכות לערוך פעילות ציבורית לתקופה שתקבע, לאחר שניתנה לסטודנט או לנציגי התא הזדמנות לטעון את טיעוניהם.
- האוניברסיטה רשאית לבטל כל היתר שהיא נתנה ולהפסיק פעילות ציבורית. המוסמכים לתת הוראה זו קבועים בתקנון. נימוקים להחלטה יימסרו למארגנים, לפי דרישתם, בתוך "פרק זמן סביר".
- נשיא האוניברסיטה רשאי להורות, לתקופה שלא תעלה על 30 יום, על השעיית פעילות ציבורית בקמפוסים או בחלקם משיקולים של שמירת שלום הציבור.

3.2. אוניברסיטת חיפה

פעילות ציבורית ופוליטית בתחומי אוניברסיטת חיפה (כולל הפגנות, עצרות, דוכנים, הפצת כרוזים ופעילות במתחמים סגורים) מוסדרת כיום ב"נוהל פעילות ציבורית בקמפוס". לדברי פרופ' יואב לביא, דיקן הסטודנטים באוניברסיטה, נוהל זה נתון כעת בהליכי שינוי ואישור בהנהלה ובסנאט האוניברסיטה.¹²

להלן כמה מעיקרי הנוהל הקיים באוניברסיטת חיפה כיום:

- האוניברסיטה רואה בעקרון חופש הביטוי תנאי יסוד לקיומה, ובחינוך לתרבות של חופש הביטוי את אחת ממטרותיה.
- על מי שמבקש לקיים פעילות בשטח האוניברסיטה לעמוד בתנאים האלה:

¹² יואב לביא, דיקן הסטודנטים, אוניברסיטת חיפה, מכתב, 6 בפברואר 2008.

- שמירה על דיני מדינת ישראל;
- שמירה על תקנות האוניברסיטה, על נהליה ועל רכושה;
- אי-שיבוש מהלכה התקין של פעילות ההוראה, המחקר והעבודה בקמפוס;
- שמירת הסדר הציבורי היא תנאי בל יעבור; בנוהל מצוין כי "הדין ימוצה בכל חומרתו עם המפרים את חוקי המדינה ואת נוהלי האוניברסיטה".

● **קיום פעילות ציבורית:** הודעה על כוונה לקיים פעילות ציבורית תימסר לדיקנט הסטודנטים 24 שעות מראש על גבי טופס מתאים. **לא תותר פעילות ציבורית אלא בשטח המיועד לכך;** האוניברסיטה תקצה שטח מוגדר שייועד לפעילות ציבורית, ובכלל זה הפגנות ועצרות. לפי הנוהל, "שטח זה יהיה מרכזי מספיק כך שיובטח שהביטוי בו יראה וישמע, אך הוא ימוקם כך שההפרעה לפעילות ההוראה, המחקר והעבודה יהיו מזערניים".

ההפגנות תותרנה רק בהפסקות המרכזיות בקמפוס, דהיינו בשעות 11:45-12:15 ו-13:45-14:15.

● **חלוקת כרוזים** תותר לאחר הפקדת הכרוז בדיקנט הסטודנטים ומסירת הודעה 24 שעות מראש, על-פי הנוהל בדבר קיום פעילות ציבורית. את חלוקת הכרוזים יאשר דיקן הסטודנטים לאחר שיתיעץ בעניין עם חבר סגל בכיר (יועץ הדיקן לפעילות ציבורית), או ממלא מקום שימנה הרקטור. ערעור על החלטה זו יובא לפני הנשיא והרקטור. החלוקה תותר בשטחים שקבע דיקן הסטודנטים בהתייעצות עם נציג אגודת הסטודנטים.

הנוהל בדבר אישור **מודעות** לתלייה על לוחות המודעות המיועדים לכך דומה לנוהל בדבר אישור כרוזים. המודעות ייתלו ויוסרו על-ידי עובדי הדיקנט.

האוניברסיטה תקצה שטחים מוגדרים **לדוכני החתמה**; יש למסור לדיקן הודעה על הצבת דוכן.

● נשיא האוניברסיטה, לאחר שהתייעץ עם הרקטור, מוסמך להורות על הפסקה או על מניעה של כל פעילות ציבורית לזמן מוגבל.

3.3 אוניברסיטת תל-אביב

לדברי הגב' שרה קינל, המזכירה האקדמית באוניברסיטת תל-אביב, האוניברסיטה פעלה לפי הוראות חוק זכויות הסטודנט עוד לפני חקיקתו, וודאי שהיא מקיימת כיום את כל הוראותיו.¹³

ככלל, נוהל "זכויות וחובות תלמידי האוניברסיטה", שנוסח ופורסם עוד בשנת 1971, קובע כי "תלמידי האוניברסיטה זכאים להתארגן ולפעול בתחומי האוניברסיטה באופן חופשי ובכל השטחים, ובלבד שלא תהיה בכך משום פגיעה בחוקי המדינה ובכללי האוניברסיטה וסדריה".

נוסף על כך, חופש ההתארגנות והביטוי מוסדרים בהוראה בנושא "פעילות ציבורית באוניברסיטה" משנת 1996. להלן כמה מעיקרי הוראה זו:

¹³ שרה קינל, המזכירה האקדמית, אוניברסיטת תל-אביב, דוא"ל, 19 בפברואר 2008.

- האוניברסיטה היא מוסד להשכלה גבוהה המבוסס על עקרון החופש האקדמי ורואה בחופש הביטוי תנאי יסוד לקיומו.
- על המבקש לקיים פעילות ציבורית באוניברסיטה לעמוד בתנאים האלה:
 - עליו לשמור על דיני מדינת ישראל ועל תקנות האוניברסיטה;
 - לא יהיה בקיום הפעילות הציבורית משום שימוש לרעה בשמה של האוניברסיטה;
 - הפעילות הציבורית לא תשבש את המהלך התקין של ההוראה, המחקר והעבודה בקמפוס, ולא תפריע לו.
- כל גורם מקהילת האוניברסיטה (גורם פנים) רשאי לקיים פעילות ציבורית – הפגנה או אספה – בכיכר אנטין (כיכר הכניסה לאוניברסיטת תל-אביב, הנמצאת בשטח המוסד אך מחוץ לגדר המקיפה אותו) ללא צורך בקבלת היתר מראש, אך עליו להודיע מראש למדור הביטחון של האוניברסיטה. במהלך פעילות זו אפשר לחלק חומר הסברה, להחתים על עצומות ולשאת שלטים.
- כדי לארגן פעילות ציבורית שלא בכיכר אנטין (או לקיים בכיכר אנטין פעילות ציבורית שאינה הפגנה או אספה), יש לקבל מראש היתר של **הוועדה לקיום פעילות ציבורית**. בוועדה זו יהיו שמונה חברים, ובהם דיקן הסטודנטים ונשיא מועצת הסטודנטים.

ככלל, פנייה לשם קבלת היתר לקיום פעילות ציבורית תופנה אל חבר הוועדה המוסמך לכך. הגורם המוסמך לטפל בפניות של סטודנטים הוא דיקן הסטודנטים. חבר הוועדה המוסמך ישקול את הבקשה ויחליט אם לאשרה. הוועדה כולה תכונס לדון בפנייה כלשהי רק אם חבר הוועדה המוסמך סבר שיש בכך צורך "מפאת נסיבות הפעילות הציבורית, אופייה או דרך ביצועה".

בקשה לקיום פעילות ציבורית המאורגנת על-ידי גורם פנים תוגש ארבעה ימי עבודה לפחות לפני המועד המתוכנן, ובקשה לפעילות המאורגנת על-ידי גורם חוץ תוגש שבעה ימי עבודה לפחות לפני המועד המתוכנן. הוועדה או חבר הוועדה המוסמך רשאים לקצר את ההליכים הקבועים במקרים בעלי דחיפות מיוחדת.
- **בבקשה לקיום פעילות ציבורית באוניברסיטה יופיעו הפרטים האלה**: הגורם המארגן ופרטי אחראי מטעמו, נושא הפעילות, מועד מבוקש, אתר מבוקש, מהות הפעילות, מספר המשתתפים המשוער ושמות המשתתפים הפעילים.
- דחיית בקשה לקיום פעילות ציבורית תנומק בכתב. אפשר להגיש ליושב-ראש הוועדה (סגן רקטור האוניברסיטה) ערעור בכתב על בקשה שדחה חבר הוועדה המוסמך. הוועדה תדון בערעור והחלטתה תימסר בכתב למארגן. במקרים בעלי דחיפות מיוחדת יושב-ראש הוועדה מוסמך להחליט בעצמו בעניין הערעור.
- האחריות לקיום פעילות ציבורית לפי ההוראות שלעיל חלה על המארגן.

3.4. אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

חופש הביטוי וההתארגנות באוניברסיטת בן-גוריון מוסדר ב"תקנות לפעילות ציבורית ופוליטית" משנת 1992.¹⁴ להלן עיקרי תקנות אלו:

- האוניברסיטה, לפי חוקתה, תבטיח כי יכובד בתחומיה עקרון חופש הביטוי של הסגל האקדמי והמינהלי ושל הסטודנטים. עם זאת, האוניברסיטה לא תרשה לקיים בתחומה כל פעילות, בכתב או בעל-פה, המנוגדת לחוקי המדינה או שיש בה הסתה לעבור על חוקי המדינה, ולא תסבול פעילות אלימה או קריאה לאלימות.
- פעילות ציבורית ופוליטית בקמפוס תקוים מתוך שמירה על הכללים האלה:
 - הפעילות אינה עומדת בסתירה למטרות האוניברסיטה ולעקרונותיה;
 - אין בפעילות משום עבירה על חוקי מדינת ישראל;
 - הפעילות אינה מפריעה לפעילות הסדירה באוניברסיטה;
 - מארגני הפעילות שייכים לקהילת האוניברסיטה;
 - הפעילות מיועדת לציבור הסטודנטים ולשאר חברי הקהילה האוניברסיטאית;
 - מארגני הפעילות חייבים לקבל את אישור האוניברסיטה.
- **סטודנטים המבקשים לקיים פעילות ציבורית או פוליטית בקמפוס העומדת בכללים שלעיל צריכים לפנות בבקשה בכתב אל דיקן הסטודנטים. בבקשה יש לציין את הפרטים האלה:** אופי הפעילות, מועדה, מספר המשתתפים הצפוי בה, שמות אורחים מחוץ לאוניברסיטה ושמות המארגנים. על-פי התקנות, יש להגיש את הבקשה אל הדיקן "זמן סביר" לפני מועד הפעילות המתוכננת. הדיקן ישיב על הבקשה בתוך שבוע מיום קבלתה וידווח על כך לאגודת הסטודנטים.
- פעולות פוליטיות שיאושרו יתקיימו אך ורק בתוך אולמות האוניברסיטה, ויהיו פתוחות להנהלת האוניברסיטה ולנציגיה. **לא יתקיימו אספות או הפגנות פוליטיות תחת כיפת השמים** אלא במקרים מיוחדים – אספות בעניינים סטודנטיאליים או ב"נושאים של קונצנזוס לאומי וציבורי מקיף" שיאושרו על-פי תקנון זה.
- **החתמה על עצומות** תיעשה אך ורק לאחר אישור, בדוכן מיוחד. יהיה אפשר לחלק **כרוזים** אך ורק מדוכן זה. הדוכן יוצב במקום מוגדר שיקבעו שלטונות האוניברסיטה מעת לעת.

¹⁴ אברהם בר-און, המזכיר האקדמי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, דוא"ל, 22 בינואר 2008.

- מי שבקשתו לא תאושר יהיה זכאי לערער בפני ועדת ערעורים. הרכב הוועדה מפורט בתקנות.
- מארגני כל פעולה שתאושר יהיו אחראים לסדר, לניקיון ולשמירת תקנות האוניברסיטה ורכושה. סטודנט המפר את התקנות יובא לדין משמעתי או שתוגש נגדו תביעה משפטית, לפי הנסיבות.
- אגודת הסטודנטים באוניברסיטת בן-גוריון היא גוף א-פוליטי על-פי תקנונה, ונציגי הסטודנטים נבחרים למוסדותיה על בסיס אישי, ולא מפלגתי. פעילות ציבורית ופוליטית של אגודת הסטודנטים מחייבת את אישורו של דיקן הסטודנטים.
- לדברי מר אברהם בר-און, המזכיר האקדמי של אוניברסיטת בן-גוריון, ההחלטה על צורת ההתאגדות הא-פוליטית היא החלטה עצמאית של אגודת הסטודנטים, ולא אוניברסיטה אין נגיעה בכך. יתר על כן, לאוניברסיטת בן-גוריון אין התנגדות להתאגדות סטודנטים במסגרת תאים פוליטיים-מפלגתיים, ובלבד שהם כפופים לתקנות האמורות לעיל.¹⁵
- אם מתקיימת פעילות פוליטית ללא אישור, ואם אירוע מידרדר לאלימות – נשיא האוניברסיטה או מי שהוא הסמיך לכך יהיו רשאים לפעול בכל דרך חוקית כדי להשליט סדר, ובכלל זה להזמין משטרה.

יצוין כי סמוך למועד עדכוננו של מסמך זה ניתן בבית-המשפט המחוזי בבאר-שבע פסק-דין בתביעה אשר עסקה ישירות בתקנונה של אוניברסיטת בן-גוריון בנושא חופש הביטוי. סטודנטים באוניברסיטת בן-גוריון והאגודה לזכויות האזרח בישראל עתרו לבית-המשפט כדי שזה יצהיר על ביטול הסעיף בתקנון האוניברסיטה האוסר קיום אספות והפגנות בנושאים פוליטיים בשטחים פתוחים בקמפוס. בית-המשפט קיבל את התביעה וקבע כי האיסור האמור אינו מתיישב עם הוראות חוק זכויות הסטודנט, ולכן דינו להתבטל.¹⁶

בפסק-הדין האמור נכתב, בין השאר, כי קשה מאוד לקיים הפגנה פוליטית אפקטיבית אשר תשיג את יעדיה כהפגנה כאשר זו נערכת באולם סגור וכאשר אי-אפשר להביא את המסרים לפני הציבור הרחב בשטחים הפתוחים והציבוריים. על-פי פסק-הדין, הגבלת חופש הביטוי מטעמים של אבטחה ושמירה על הסדר הציבורי נעשתה במקרה זה באופן שאינו מידתי ואינו תואם את החוק. לפיכך, פסק-הדין קובע כי על האוניברסיטה להיערך לכך שבתוך 60 יום יתאפשר קיומן של הפגנות ואספות גם בשטחים פתוחים של האוניברסיטה, לרבות בעניינים פוליטיים ובעניינים השנויים במחלוקת ציבורית.

3.5. הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

לדברי פרופ' פאול פייגין, משנה בכיר לנשיא הטכניון, הטכניון ענה על מרבית דרישות החוק עוד לפני תחילתו, וכך גם בכל הנוגע לזכויות הסטודנטים לחופש ביטוי ולחופש התארגנות.¹⁷ זכויות אלו מוסדרות

¹⁵ אברהם בר-און, המזכיר האקדמי באוניברסיטת בן-גוריון, שיחת טלפון, 25 בפברואר 2008.

¹⁶ הפ' 2085/07 דויטשר עמית נ' אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, פסק הדין ניתן ב-16 באפריל 2008.

¹⁷ פאול פייגין, משנה בכיר לנשיא הטכניון, מכתב, 19 בפברואר 2008.

כיום בנוהל "הנחיות לקיום פעולות פומביות בשטח הטכניון", אשר נוסח בשנת 1989. לדברי פרופ' פייגין, נוהל זה מתעדכן מפעם לפעם, וכיום הוא בבדיקה מחודשת.

- על-פי הנוהל הנהוג כיום בטכניון, כל "פעילות פומבית"¹⁸ בשטח המוסד טעונה היתר מאת המשנה לנשיא לעניינים אקדמיים או המשנה לנשיא ולמינהל ופיננסים או מי שהם הסמיכו לצורך זה (להלן: רשות ההיתר).
- **בקשה לקיום פעילות פומבית תוגש בכתב באמצעות קצין הביטחון, ויצוינו בה סוג הפעילות המבוקשת, מטרותיה, האזור המבוקש והמועדים לקיום הפעילות.** קצין הביטחון יודיע למבקש על מתן היתר ועל תנאיו או על סירוב מטעם רשות ההיתר.
- **החלטת רשות ההיתר לאשר בקשה בתנאים או לסרב לבקשה אינה טעונה נימוקים. ההחלטה סופית ואינה ניתנת לערעור.**
- לא תותר פעילות פומבית בשיתוף גורם חיצוני אלא בהיתר מיוחד.
- בנוהל הטכניון נקבעו חמישה אזורים אשר ההיתרים לקיום פעילות פומבית יינתנו בהם בלבד – שניים בחוץ ושלושה במבנים סגורים. בכל שאר שטח הטכניון אסור לקיים פעילות פומבית.
- פעילות פומבית תותר בימים ראשון עד חמישי בין השעות 08:00 בבוקר ל-18:00 בערב ובימי שישי בין השעות 08:00 בבוקר ל-13:00 בצהריים.
- **הפצת חומר הסברה, החתמת עצומות, הצבת שולחנות וכיוצא בזה טעונים היתר מפורש.** רשות ההיתר רשאית לאשר או לאסור את נוסחן של עצומות או את הפצתו של חומר הסברה כלשהו.
- על-פי ההנחיות, המארגן פעילות פומבית ללא היתר או שלא לפי תנאי ההיתר או משתתף בה "ייאשם בעבירה ויהיה צפוי להיתבע על-ידי רשויות הטכניון ו/או לעמוד לדין פלילי או לדין משמעתי ולהיענש כחוק".

3.6. אוניברסיטת בר-אילן

באוניברסיטת בר-אילן יש תקנון לפעילות ציבורית ופוליטית שפורסם בשנת תש"ס (1999/2000). קיומו של תקנון זה והדרכים לעיין בו מובאים לידיעת הסטודנטים באתר האינטרנט של האוניברסיטה.¹⁹

¹⁸ ארגון ו/או השתתפות באחת מהפעילויות האלה: אספה, הפגנה, תהלוכה, התקהלות, משמרת מחאה, נשיאת נאום, נשיאת שלטים וכרזות, חלוקה והפצה של כרוזים ו/או חומר תעמולה והצבת דוכני החתמה, ולרבות פעילות בעניין סטודנטיאלי ו/או ציבורי ו/או מדיני ו/או פוליטי.

¹⁹ שמואל שולמן, דיקן הסטודנטים, אוניברסיטת בר-אילן, מכתב, 19 בפברואר 2008.

ככלל, סטודנטים המבקשים לקיים בשטח האוניברסיטה פעילות ציבורית או פוליטית בלא תיאום עם אגודת הסטודנטים ובלא חסותה, רשאים לעשות זאת באמצעות "תא סטודנטים" ועל-פי התקנון.

להלן כמה מעיקרי תקנון האוניברסיטה לפעילות ציבורית ופוליטית של סטודנטים:

- "האוניברסיטה רואה בחיוב פעילות של הקהילה האוניברסיטאית בנושאים ציבוריים-חינוכיים ותרבותיים, גם אם יש לה השלכה עקיפה על הפוליטיקה הישראלית". עם זאת, "האוניברסיטה אוסרת לקיים בתחומיה פעילות שמטרתה העיקרית, בין במוצהר ובין במעשה, היא פוליטית-תעמולתית" (ההדגשה אינה במקור).

- כל פעילות ציבורית באוניברסיטה תקוים תוך שמירה מלאה על שורת כללים הקבועה בתקנון, ובהם הכללים האלה:

- אין בפעילות משום פגיעה במדינת ישראל ובחוקיה, במסורת ישראל או בעקרונות היסוד של אוניברסיטת בר-אילן;

- אין בפעילות משום פגיעה ברגשות ובאמונות של מרכיבי הקהילה האוניברסיטאית;

- מארגני הפעילות קיבלו את אישור רשויות האוניברסיטה המוסמכות.

- לצורך התקנון, תא סטודנטים מוגדר כקבוצת סטודנטים שבה 100 חברים לפחות, המעוניינים לפעול בקמפוס בנושאים סטודנטיאליים וציבוריים במסגרת תא זה. **תא סטודנטים אינו רשאי לשאת שם של מפלגה, של ארגון, של תנועה או של כל גוף אחר בעל גוון פוליטי, כיוון שהזדהות כזאת היא בגדר פעילות פוליטית תעמולתית מובהקת, והיא אסורה כאמור לעיל.**

- תא סטודנטים רשאי להגיש בקשה לאישור כינוס פנימי של חברי התא בלבד, לצורך דיון בנושאים פנימיים של התא.

תאי סטודנטים ואגודת הסטודנטים רשאים להגיש בקשה לקיים פעילות ציבורית של **אספות וכינוסים בתוך אולמות**, ובלבד שהמשתתפים הם חברי הקהילה האוניברסיטאית (מותר להזמין אורחים מעטים). מארגני הפעילות יחויבו בתשלום עבור השימוש באולמות בתעריף שתקבע הנהלת האוניברסיטה.

- תאי סטודנטים ואגודת הסטודנטים רשאים להגיש בקשה לאספות או להפגנות בשטחים פתוחים רק בנושאים סטודנטיאליים מובהקים או ב"נושאים שקיים לגביהם קונצנזוס ציבורי ולאומי מקיף". היתרים יינתנו להפגנה במקום מוגדר ובשעה נקובה.

- **תליית מודעות** הקשורות לפעילות ציבורית או פוליטית אסורה, אלא אם כן ניתן לכך אישור לפי הוראות התקנון. אגודת הסטודנטים אינה חייבת בהגשת בקשה מראש לפני פרסום מודעות; תא סטודנטים רשאי להגיש בקשה לתליית מודעות; תליית מודעות אסורה על סטודנטים יחידים.

- הצבת שולחנות הסברה, החתמה על עצומות ו/או חלוקת חומר הסברה או כרוזים יותרו רק ברחבה שלפני בית הסטודנט, ורק לפי אישור. לבקשה לקיום הפעילות יש לצרף דוגמאות מדויקות של כל כרוז או חומר הסברה שיחולק ושל עצומות שעליהן יוחתמו חברי הקהילה האוניברסיטאית.
- יש להגיש בקשה לקיום פעילות ציבורית 12 ימי עבודה לפחות לפני מועד האירוע. בבקשה יוצגו תיאור אופי הפעולה וצורת הביטוי, המועד המוצע, שמות האישים המרכזיים שאמורים להשתתף בה ועיסוקם.
- בקשה לפעילות ציבורית של סטודנטים תוגש לדיקן הסטודנטים. על יד הדיקן תכהן ועדה מייעצת שחבריה יהיו שני אנשי סגל שימנה הרקטור ואיש מינהל שימנה המנכ"ל בתיאום עם הדיקן.
- תשובה על בקשה לקיים פעילות ציבורית תינתן בתוך שבוע מיום קבלתה. אפשר לערער על סירוב לקיים פעילות פומבית או על אישור שניתן בתנאים מגבילים מדי לדעת המבקש על-ידי פנייה בכתב לוועדת הערעורים, שחברים בה הנשיא, הרקטור, מנכ"ל האוניברסיטה ואיש ציבור שממנה הנשיא.
- מגישי כל בקשה שתאושר יהיו אחראים לסדר, לניקיון, לשמירה על רכוש האוניברסיטה ולשמירה על כך שהפעולה תקיים על-פי המתוכנן והמאושר בלבד. האחראים יהיו חייבים לשפות את האוניברסיטה ולפצותה בגין כל נזק שייגרם לה עקב הפעילות.
- כל חריגה מהוראות התקנון היא עבירת משמעת, הן של המפר בפועל והן של האחראים לפעילות לפי התקנון, ותועבר לטיפול ועדת המשמעת המתאימה (בלי לפגוע בזכויות האוניברסיטה לפעול במישורים אחרים ו/או נוספים על-פי כל דין).

3.7. האוניברסיטה הפתוחה

לדברי ד"ר חיים סעדון, דיקן הסטודנטים באוניברסיטה הפתוחה, חופש ההתארגנות וחופש הביטוי מעולם לא הוגבלו במוסד זה. באוניברסיטה הפתוחה טרם הוקמה אגודת סטודנטים, לאחר שבשנת 2007 לא צלח מהלך להקמתה, אולם לדברי ד"ר סעדון, בחודש יוני 2008 תקום אגודה ובכך תממש האוניברסיטה את סעיף 6 בחוק זכויות הסטודנט במלואו.²⁰

3.8. המכללה האקדמית בית ברל

²⁰ חיים סעדון, דיקן הסטודנטים, האוניברסיטה הפתוחה, מכתב, 3 בפברואר 2008.

על-פי "תקנון פעילות ציבורית ברחבי הקמפוס" לשנת הלימודים תשס"ח,²¹ מכללת בית ברל דוגלת בעקרון חופש הביטוי ורואה בו זכות יסוד. להלן כמה מעיקרי התקנון:

- התקנון קובע כי המבקש לקיים פעילות בקמפוס חייב לעמוד בתנאים האלה:
 - שמירה על דיני המדינה;
 - שמירה על תקנות המכללה, על נהליה ועל רכושה;
 - אי-שיבוש מהלכם התקין של ההוראה, המחקר והעבודה השוטפת בקמפוס;
 - שמירה על הסדר הציבורי.
- יש למסור הודעה על כוונה לקיים פעילות ציבורית לדיקן ו/או למנכ"ל המכללה לפחות שבוע ימים לפני המועד המתוכנן (לא כולל שבתות וחגים). בהודעה יפורטו שמות האחראים לפעילות ותוכנה.
- ראש המכללה ימנה ועדה שחברים בה הוא עצמו, מנכ"ל המכללה, נציגי אגודת הסטודנטים והדיקן, ויכנס אותה כדי לאשר פעילות ציבורית ולקבוע את תנאיה.
- אישור ההודעה על כוונה לקיים פעילות ציבורית יינתן על-ידי מנכ"ל המכללה או הדיקן, לאחר התייעצות עם הגורמים המתאימים.
- המקום המיועד לפעילות ציבורית ייקבע לפי תכניה של הפעילות.
- הפעילות הציבורית מיועדת לקהילת קמפוס המכללה בלבד; **לא תותר השתתפות זרים.**
- **תליית מודעות** תתאפשר על גבי לוחות מודעות מיוחדים, בתנאי שהמודעה נושאת את חתימת הכותב. על המבקש לפרסם מודעות למסור את פרטיו האישיים לדיקן.
- **חלוקת כרוזים** תתאפשר לאחר שמנכ"ל המכללה או הדיקן יאשרו את תוכנם, לאחר התייעצות עם הגורמים המתאימים.
- **הצבת דוכני החתמה** תתאפשר בשטח המיועד לפעילות ציבורית, לאחר הגשת בקשה לדיקן.

²¹ מידע זה לקוח מאתר האינטרנט של המכללה האקדמית בית ברל, <http://web.beitberl.ac.il/~bbsite/edu/>, klali/yedion_2007/takanon/tak_peilut.pdf, תאריך כניסה: 19 בפברואר 2008.

- חשש מפני עבירה על דיני המדינה והפרת הסדר הציבורי וחשש לפגיעה בקבוצות מאוכלוסיית הקמפוס, לאפליה או להסתה כלפיהן ייחשבו עילות להפסקה או למניעה של פעילות ציבורית. במקרים כאלה ימסרו ראש המכללה והוועדה האמורה החלטה כתובה ומנומקת.
- בתקנון מצוין כי הפרת התנאים שנקבעו לפעילות מסוימת תגרור העמדת האחראים לדין משמעותי, וכן כי אם יופר אחד מתנאי התקנון, ימוצה הדין "באופן חמור ביותר".

3.9. המסלול האקדמי – המכללה למינהל

במכללה למינהל פועלת אגודת סטודנטים שהסטודנטים בוחרים את חבריה על-פי תקנון האגודה. למכללה יש נוהל "פעילות פוליטית בקמפוס", אשר עודכן בינואר 2008, ולפיו מותר לקיים פעילות פוליטית של סטודנטים על-פי כללים, ובהם:²²

- על כל פעילות פוליטית של סטודנטים – בארגון אגודת הסטודנטים או ביוזמת סטודנטים שלא באמצעות האגודה – יש לדווח לדיקן הסטודנטים ולקבל את אישורו;
- יש לשמור על כבוד המסלול האקדמי; אין להפריע לשיעורים;
- יש להימנע ממצבים הגוררים אלימות;
- אין להדביק או לפזר עלונים.

4. עמדת ארגוני הסטודנטים ותגובות נוספות²³

ככלל, ארגוני הסטודנטים בישראל תומכים בעיגונו בחוק של חופש הביטוי במוסדות להשכלה גבוהה. במכתב ששלח לפני כשנה יושב-ראש התאחדות הסטודנטים היוצא, מר איתי שונשיין, אל שרי הממשלה וחברי הכנסת, כתב כי "בישראל, חופש הביטוי נאלץ להמתין מחוץ לשערי רוב המוסדות האקדמיים, בשל סירוב ההנהלות לאשר פעילות פוליטית בשטחן והתארגנות על בסיס פוליטי". לנוכח דברים אלו, קרא יושב-ראש התאחדות הסטודנטים לשרים ולחברי הכנסת לתמוך בהצעת חוק חופש ההתאגדות והביטוי במוסדות להשכלה גבוהה שנוכרה לעיל. קריאה דומה הפנה גם יושב-ראש ארגון הסטודנטים בישראל דאז מר איתי ברדה במכתב מטעמו. מר ברדה ציין כי יש לא מעט מוסדות אשר אינם מתירים התאגדות ואינם מאפשרים לבטא בפומבי תמיכה בהחלטות המתקבלות במדינה או התנגדות להן.²⁴

בתשובה על פנייתנו העדכנית בנושא זה ציין מר תומר עובד, יושב-ראש ארגון הסטודנטים בישראל כיום, כי עדיין קיים חשש גדול בקרב סטודנטים לבטא דעות בכמה מהמוסדות להשכלה גבוהה, ופעמים רבות

²² תמר אלמור, דיקן הסטודנטים, המסלול האקדמי – המכללה למינהל, מכתב, 24 בינואר 2008.

²³ פרק זה נוסף למסמך לאחר שהוגש לראשונה ב-25 בפברואר 2008.

²⁴ מכתבים אלו פורסמו באתר האינטרנט של תנועת מרצ-יחד, www.myparty.org.il, תאריך כניסה: 18 בפברואר 2008.

נתקל הארגון בתלונות של סטודנטים החשים שמתנכלים להם בעקבות הבעת דעה לגיטימית. מר עובד מדגיש את הצורך בפרסום חוק זכויות הסטודנט בגלוי ובכל אמצעי העומד לרשות המוסדות להשכלה גבוהה, ולא ב"מסתרי אתר האינטרנט של המוסד", כפי שקורה לטענתו כיום בכמה מוסדות.²⁵

מתשובות נוספות באותו עניין שהתקבלו באמצעות התאחדות הסטודנטים בישראל עולה כי **ב-9 מתוך 11 אוניברסיטאות ומכללות**²⁶ **שמהן התקבלה תשובה מפורטת לא צוינה הפרה של הוראות חוק זכויות הסטודנט הנוגעות לחופש ההתאגדות ולחופש הביטוי.** עם זאת, **בתשובות שהתקבלו מאגודות הסטודנטים בשני מוסדות מרכזיים – אוניברסיטת בן-גוריון ואוניברסיטת בר-אילן – צוינה הפרה של הוראות אלו:** באוניברסיטת בן-גוריון חל איסור גורף לקיים הפגנות בשטח הקמפוס, וכן אסורה פעילות פוליטית (להוציא דוכנים שאושרו מראש, בבית הסטודנט בלבד); באוניברסיטת בר-אילן, בכל הנוגע לחופש ההתארגנות יש הכרח באישור הגורם המתאים באוניברסיטה (בכפוף לתקנון, האוסר כאמור פעילות פוליטית – י.ו.), וכן אין כל הסדר כתוב המפרט את אופן הבעת הדעות באוניברסיטה ברוח הסעיף בחוק העוסק בחופש הביטוי.²⁷

תגובות נוספות המעידות על קשיים במימוש חופש הביטוי וחופש ההתארגנות במוסדות להשכלה גבוהה התקבלו מנציגי סטודנטים במפלגת מרצ-יחד.²⁸ מתגובות אלו עולה בין השאר כי באוניברסיטת חיפה, הן השטח המוקצה להפגנות ולעצרות והן המקום המוקצה להצבת דוכנים מרוחקים מהשביל הראשי שבו הסטודנטים נעים. לעומת זאת, דוכני אגודת הסטודנטים ודוכנים מסחריים מוצבים במקום מרכזי על שביל זה. כמו כן, הצנזורה המופעלת על כרוזים ועל מודעות קשה ומכבידה. עוד צוין כי באוניברסיטת חיפה יש הוראה קבועה האוסרת כל פעילות פוליטית בעשרת הימים הראשונים בכל סמסטר לימודים, מחשש ל"הפרעה בתקופה של פתיחת הלימודים", אולם בזמן זה נערכת פעילות מסחרית ערה ופעילות קולנית של אגודת הסטודנטים ללא כל הפרעה.

ממסמכים נוספים שמסר לנו יושב-ראש הסטודנטים הארצי לשעבר של מפלגת מרצ-יחד עולה כי באוניברסיטת בן-גוריון נמנעה – בהוראת דיקן הסטודנטים – חלוקת עלונים ותליית מודעות שעליהם הופיע סמל המפלגה. כמו כן, נאסרה פעילות פוליטית "לצורך התארגנות" ונאסר לקיימה תחת כותרת של תא פוליטי או ועד (הותר לקיימה כפעילות של סטודנטים יחידים בלבד). בהקשר זה יצוין כי האגודה לזכויות האזרח בישראל פנתה לפני כשנה אל נשיאת אוניברסיטת בן-גוריון בעניין ההגבלות על חופש הביטוי וביקשה לשקול מחדש את מדיניות האוניברסיטה בתחום זה. בפניית האגודה נכתב בין היתר כי התקנות לפעילות ציבורית ופוליטית באוניברסיטה זו "כוללות איסורים בלתי סבירים ובלתי חוקתיים".²⁹ כאמור, לאחרונה פסק בית-המשפט המחוזי בבאר-שבע כי האיסור לקיים אספות והפגנות בשטחים פתוחים באוניברסיטת בן-גוריון אינו מתיישב עם הוראות חוק זכויות הסטודנט ודינו להתבטל.

²⁵ תומר עובד, יושב-ראש ארגון הסטודנטים בישראל, מכתב, 27 בפברואר 2008.

²⁶ המוסדות שהתקבלה מהם תשובה מפורטת בדבר יישום חוק זכויות הסטודנט: האוניברסיטה העברית, אוניברסיטת תל-אביב, אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת בן-גוריון, מכללת ספיר, מכללת אורנים, מכללת שנקר, מכללת אשקלון, מכללת הגליל המערבי, מכון וינגייט, מכון לב.

²⁷ התשובות של אגודות הסטודנטים במוסדות שצוינו לעיל התקבלו באמצעות אודי בכר, רמ"ח אקדמי, התאחדות הסטודנטים, דוא"ל, 13 במרס ו-18 במרס 2008.

²⁸ תגובות אלו התקבלו באמצעות עידן גולדברגר, לשעבר היושב-ראש של הסטודנטים במפלגת מרצ-יחד (אשר היה שותף לניסוח הצעת חוק חופש הביטוי וההתאגדות במוסדות להשכלה גבוהה שנוכרה לעיל), דוא"ל, 4 במרס ו-25 במרס 2008.

²⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל, מחלקת פניות הציבור, מכתב אל פרופ' רבקה כרמי, נשיאת אוניברסיטת בן-גוריון, 14 במרס 2007; מסמך זה התקבל באמצעות עידן גולדברגר, שם.

יצוין כי לאחרונה התקבלה במועצת אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל-אביב החלטה ייחודית בנושא "מעורבות פוליטית בקמפוס". על-פי החלטה זו, אגודת הסטודנטים תעודד סטודנטים "להשתתף באופן פעיל בפוליטיקה הארצית והמקומית על-ידי התפקדות/הצטרפות למפלגות, כראות עיניהם", באמצעות קמפיין אחד בסמסטר שבו יוזמנו כל המפלגות המכהנות בכנסת וברשויות מקומיות לקמפוס האוניברסיטה, ושם תינתן להן במה שווה לפנייה אל הסטודנטים להצטרף אליהן.³⁰

³⁰ גיל גולדנברג, יושב-ראש אגודת הסטודנטים, אוניברסיטת תל-אביב, "הצעת החלטה בנושא: מעורבות פוליטית בקמפוס"; מסמך זה התקבל באמצעות עידן גולדברגר, שם.

טבלה מסכמת – כללים נבחרים לקיום פעילות ציבורית ופוליטית בשש אוניברסיטאות בישראל

סמכות להשעיית כל פעילות ציבורית	חובת אישור מראש של מודעות, כרוזים, עצומות וכדומה	הגבלות אחרות על קיום פעילות	אפשרות להגיש ערעור על דחיית בקשה והגורם הדן בו	הגורם המחליט על אישור הבקשה	כמה זמן מראש תוגש בקשה?	חובה להגיש בקשה מראש לקיום פעילות ציבורית	איסור פעילות פוליטית/מפלגתית	כללים לקיום פעילות ציבורית המוסד
נשיא האוניברסיטה; עד 30 ימים (הארכה באישור הוועד המנהל)	√	אסורות אספות והפגנות באולמות או בשטחים סגורים	לא מצוין	דיקן הסטודנטים	14 ימי עבודה (להקצאת אולם)	√		האוניברסיטה העברית
נשיא האוניברסיטה (בהתייעצות עם הרקטור); לזמן מוגבל	√	פעילות תתקיים רק בשטח שקבעה האוניברסיטה, בזמן שתי ההפסקות המרכזיות בלבד	לא מצוין בנוגע לפעילות ציבורית בכלל; אשר לכרוזים – ערעור בפני הנשיא והרקטור	דיקן הסטודנטים	24 שעות	√		אוניברסיטת חיפה
	לא מצוין		√ הוועדה לקיום פעילות ציבורית בראשות סגן הרקטור	חבר ועדה מוסמך	4 ימי עבודה (ארגון של גורם פנים) 7 ימי עבודה (גורם חוץ)	√ (להוציא פעילות בכיכר אנטיון)		אוניברסיטת תל-אביב
	√	(כאמור, אסורה	√ ועדת ערעורים	דיקן הסטודנטים	"זמן סביר"	√	אסורה פעילות	אוניברסיטת בן-גוריון

סמכות להשעיית כל פעילות ציבורית	חובת אישור מראש של מודעות, כרוזים, עצומות וכדומה	הגבלות אחרות על קיום פעילות	אפשרות להגיש ערעור על דחיית בקשה והגורם הדן בו	הגורם המחליט על אישור הבקשה	כמה זמן מראש תוגש בקשה?	חובה להגיש בקשה מראש לקיום פעילות ציבורית	איסור פעילות פוליטית/מפלגתית	כללים לקיום פעילות ציבורית המוסד
		פעילות פוליטית (בשטחים פתוחים)	בראשות יו"ר הוועדה לענייני סטודנטים של הוועד הפועל				פוליטית בשטחים פתוחים בלבד	
	√	מותרים חמישה אזורי פעילות מוגדרים	<u>אין</u> אפשרות לערער	"רשות היתר מוסמכת"	לא מצוין	√		הטכניון
	√	קיום אספות או הפגנות בשטחים פתוחים, רק בנושאים סטודנטיאליים או בנושאים שיש לגביהם "קונצנזוס"	√ ועדת ערעורים שחברים בה הנשיא, הרקטור, המנכ"ל ואיש ציבור	דיקן הסטודנטים (יש ועדה מייעצת)	12 ימי עבודה	√	√ אסורה כל פעילות "פוליטית-תעמולתית"	אוניברסיטת בר-אילן

